

ICT in het licht van de pedagogische opdracht van de school

Over een traditionele school in een moderne samenleving

*Jan Marten Praamsma
Universiteit Utrecht 2000*

De moderne samenleving stelt het onderwijs voor een tweeledige uitdaging. In de eerste plaats wordt het onderwijs geconfronteerd met de uitdaging van de pedagogische opdracht van de school, de plaats van waarden en normen in het onderwijs. In de tweede plaats wordt het onderwijs geconfronteerd met de ontwikkeling en uitbouw van de informatiesamenleving en daarmee samenhangende informatie- en communicatietechnologie (ICT). In het bijzonder dringt zich daarbij de vraag op hoe de verhouding is tussen die beide. Wat zijn de consequenties van de invoering van ICT voor de pedagogische opdracht van de school? Ik zal hier de stelling verdedigen dat de moderne samenleving juist de noodzaak benadrukt van wat een ‘traditioneel scholingsconcept’ genoemd zou kunnen worden.

De school als product van modernisering

Om te beginnen zullen we ons moeten realiseren dat de school zelf resultaat is van een ontwikkeling naar een moderne samenleving. De wereld waarin wij leven wordt steeds groter. In vroeger tijd kon het voorkomen dat mensen hun hele leven niet buiten het dorp of de stad van hun geboorte kwamen. In onze tijd reist men massaal de hele wereld over. Maar dat niet alleen. Ook onze informatie, ons geld, onze goederen en producten bewegen zich rond de hele aardbol. Kijken we rond in de gemiddelde woonkamer dan zien we daar spullen uit de hele wereld. Met dat al zijn we meer afhankelijk geworden van, maar ook meer medeverantwoordelijk geworden voor het gebeuren over de hele wereld. Sommige mensen zeggen dan: de wereld is zoveel kleiner geworden. Je staat tegenwoordig te bellen met iemand aan de andere kant van de wereld alsof hij in de kamer hiernaast staat. Ik hecht er echter aan te benadrukken dat de wereld groter geworden is en wel hierom dat er voor het leven in die wereld kennis nodig is van veel meer gebeurtenissen, situaties, volken en culturen dan wij ooit in ons leven uit eigen ervaring kunnen leren kennen.

Om kinderen te leren leven in die samenleving is het instituut 'school' in het leven geroepen. Zo heeft de ontwikkeling in de afgelopen twee eeuwen geleid tot een in de geschiedenis uniek fenomeen: de school als vormingsinstituut voor iedereen. Of, anders gezegd, tot een samenleving waarin zonder scholing niet meer te leven valt. In de school worden kinderen nu ingeleid in de kennis die nodig is om in de samenleving goed te kunnen functioneren. Om rekening te houden het dynamische karakter van de moderne samenleving en het geleerde niet te snel te doen verouderen moet de leerstof op school wendbaar en algemeen van karakter zijn. Het gaat in het onderwijs dan ook om inzichten en begrippen van algemeen karakter, om inzicht dat bruikbaar is in uiteenlopende situaties. Zo ontstond de school als kennis-inleidend instituut.

De 'pedagogische opdracht'

Met het ontstaan van de school verscheen ook de 'pedagogische opdracht' van die school ten tonele. Inleiden in kennis bleek geen neutrale aangelegenheid. Als we kinderen inleiden in kennis, vertellen we hen hoe wij denken dat de wereld in elkaar zit. We vertellen van vreemde landen en volken, van het leven in vroeger tijden, van allerlei planten en dieren en van hun samenleven, van natuurwetten en chemische verbindingen, van talen en culturen. Zo proberen we kinderen te helpen bij hun oriëntatie in de wereld. De wereld zoals die in onze verhalen, ons onderwijs, naar voren komt is echter geen getrouwe kopie van de werkelijkheid. In onze kennis brengen we de werkelijkheid op orde. We groeperen bepaalde verschijnselen, leggen verbanden, halen belangrijke zaken naar voren, terwijl andere zaken juist naar de achtergrond verschuiven, kortom, we brengen structuur aan in de werkelijkheid. Juist doordat we de werkelijkheid zo structureren wordt zij voor ons en voor onze kinderen hanteerbaar en toegankelijk. Het wordt een inzichtelijke werkelijkheid waarin je steunpunten vindt voor je oriëntatie in de wereld. Maar aan de andere kant betekent dit, dat in onze kennis altijd *onze* kijk op de wereld doorklinkt. Kennis laat zien hoe *wij* denken dat de wereld in elkaar zit, wat *wij* belangrijk vinden. Het laat iets zien van hoe *wij* met de wereld omgaan. Kennis is zo niet alleen beschrijving, maar tot op zekere hoogte ook beoordeling van de werkelijkheid. Kennis - zo wordt wel gezegd - is intentioneel. Het verraadt iets van onze waarden en normen, van onze bedoelingen.

En juist die kennis wordt in onze informatiesamenleving steeds belangrijker. Met de explosieve ontwikkeling van informatie- en communicatietechnologie wordt ons doen en laten nog veel 'kennis-intensiever' dan het al was. De moderne mens oriënteert zich in het leven op basis van wat hij leest in de krant, wat hij hoort op

de radio, wat hij ziet op televisie, wat hij verneemt via nieuwe vormen van informatie- en communicatietechnologie. Hij wordt werkelijk overspoeld met informatie over een wereld die hij niet uit eigen ervaring kent. Wil hij zich in die wereld oriënteren - en dat zal hij als moderne mens wel moeten - dan moet hij ook in die informatie onderscheiden tussen wat belangrijk is en wat niet, tussen wat de aandacht verdient en wat niet.

Informatieovervloed

Om dat te kunnen heeft een mens echter niet voldoende aan de informatie die de media hem bieden, en evenmin aan de vaardigheden om met die media om te gaan. Ontegengesteld is dat laatste een belangrijke voorwaarde. Maar wat essentieel is voor de ordening en beoordeling van informatie is de beschikbaarheid van achtergrond- of contextinformatie, kennis die iemand in staat stelt de nieuwe informatie in een bepaald verband te plaatsen en op waarde te schatten.

Weliswaar komt er in de hedendaagse maatschappij heel veel informatie af op mensen, ook op kinderen, maar die informatie heeft over het algemeen betrekking op concrete actuele gebeurtenissen en situaties. Het gaat om nieuwsflitsen, data, incidenten, om fragmentarische kennis. Tekenend hiervoor is bijvoorbeeld de bonte veelkleurigheid van het internet. Interpretatie van al die stukjes informatie over al die incidentele gebeurtenissen en situaties vraagt om kennis van de context waarin die informatie thuis hoort, om de achtergrond waartegen gebeurtenissen plaatsvinden. Het adequaat interpreteren van een machtswisseling in een land in het Midden-Oosten vraagt om kennis van de culturele en politieke situatie in dat gebied. Het adequaat reageren op informatie over smog of over aantasting van de ozonlaag vraagt om kennis van de klimatologische achtergronden van deze processen. Het adequaat reageren op informatie over ontwikkelingen op de beurs vraagt om kennis van de werking van een kapitalistische economie. Kortom, de kennishorizon die nodig is voor het adequaat reageren op informatie die in de samenleving op ons afkomt betreft algemene achtergrondkennis.

De bijzondere taak van de school

Zoals we al zagen is het verwerven van die algemene achtergrondkennis nu bij uitstek de taak van de school. Kenmerkend voor de kennis waarin kinderen op school worden ingeleid is immers dat deze niet gericht is op specifieke gebeurtenissen of situaties, maar een meer algemeen karakter heeft. De kennis waar kinderen op school in worden ingeleid heeft niet de bedoeling kinderen te

leren direct in concrete situaties op een bepaalde wijze te handelen, maar heeft als doel kinderen te helpen in onbekende situaties nieuwe informatie goed te interpreteren om op basis daarvan adequaat te kunnen handelen. Juist daarin ligt de kracht van de school.

Op school is de ruimte om aandacht te besteden aan centrale inzichten uit aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde, scheikunde, economie, de talen, enzovoorts. En er is de tijd om, op basis van een leerplan dat zich uitstrekt over de jaren, zich in die vakken te verdiepen, zodat werkelijk inzicht ontstaat in de fundamentele structuren waarlangs onze ingewikkelde wereld is georganiseerd. Het is dat basisinzicht dat noodzakelijk is als achtergrondkennis om de wereld en alle informatie over die wereld begrijpelijk en toegankelijk te maken.

Belangrijk is daarbij dat ook het verwerven van zulke achtergrondkennis geen vrijblijvende aangelegenheid is. Het algemene karakter van de schoolse kennis betekent geenszins dat het om een soort neutrale kennis zou gaan. De aard van mijn achtergrondinformatie is namelijk bepalend voor de vraag hoe ik nieuwe informatie interpreteer en hoe ik op grond daarvan mijn conclusies trek. Wat ik weet over de situatie in Afrika is bepalend voor hoe ik aankijk tegen informatie over een nieuwe hongersnood of een AIDS-epidemie. Mijn achtergrondinformatie over de politieke situatie in het Midden-Oosten bepaalt hoe ik aankijk tegen uitbreiding van Joodse nederzettingen op de westelijke jordaanoever. Mijn achtergrondinformatie over de Nederlandse economie is bepalend voor hoe ik aankijk tegen plannen voor een nieuwe spoorlijn door de Betuwe. Enzovoorts. Ook in achtergrondkennis wordt de werkelijkheid op een bepaalde manier op orde gebracht, krijgen bepaalde zaken meer aandacht dan andere, worden bepaalde verbanden gelegd en andere niet. En het is die kennis die het verband vormt waarbinnen actuele informatie een plaats zal krijgen. Het is die achtergrondkennis die bepaalt welke aspecten van nieuwe informatie belangrijk gevonden zullen worden en welke verbanden er zullen worden gelegd. Het is, kortom, die achtergrondkennis die van groot belang is voor de vraag hoe het kind van nu straks nieuwe informatie zal ordenen en beoordelen en hoe hij of zij zich op grond daarvan zal opstellen tegenover wat er gaande is in de wereld. De schoolse kennis vormt het verband dat bepalend is voor de wijze waarop zin en betekenis wordt gegeven aan de actuele informatie waarover het kind zijn gedachten moet vormen.

De school van de toekomst

In de school die is voorbereid op de informatiemaatschappij van vandaag en morgen ligt daarom het accent op kennisverwerving. Terecht wordt er met de

opkomst van de ICT de nadruk gelegd op de vaardigheid van het omgaan met informatie. Maar daarbij wordt vaak vergeten dat algemene kennis (achtergrondinformatie) een fundamentele voorwaarde is voor het adequaat omgaan met ICT, zeker als men oog wil hebben voor de pedagogische opdracht van de school. Daarmee zijn we terug bij de samenhang tussen de pedagogische opdracht van de school en de ontwikkeling van ICT: wie aandacht wil geven aan waarden en normen in een informatiemaatschappij zal in de eerste plaats aandacht moeten hebben voor de contexten waarbinnen al die informatierijkdom wordt geduid en geïnterpreteerd.

Wie de school wil maken van een instituut dat kennis aanbiedt tot een instituut waarin kinderen zelf de kennis moeten opzoeken geeft zich geen rekenschap van het verschil tussen de structurele kennis van de school en de incidentele informatie van de media. Feitelijk laat hij daarmee zijn leerlingen in de kou staan. Wie recht wil doen aan de eisen van de moderne informatiemaatschappij én aan de pedagogische opdracht van de school zal niet anders kunnen dan het kennisinleidend karakter van de school te erkennen. En zo komen we dan tot slot tot die merkwaardige conclusie: de voortgaande modernisering van de samenleving zou niet moeten leiden tot steeds verdergaande dominantie van ICT en informatieverwerkende vaardigheden in het onderwijs, maar, integendeel, ze benadrukt in toenemende mate het belang van een school waarin juist het inhoudelijk leerplan centraal staat. De opgaven van de moderne tijd blijken, mirabele dictu, te vragen om een traditionele school. Op zijn minst een conclusie om over na te denken.

Literatuur

- A. Bijlsma, *Het verschijnsel 'multimedia'*, in: *Geografie Educatief*, jg 5 nr. 4, 1996.
- J.D. Imelman, *Studiehuis en goed onderwijs*, in: *Civis Mundi*, jg. 34, april 1999.
- Ministerie van OCenW, *Informatie en communicatietechnologie (ict) in het onderwijs: de doelstellingen geoperationaliseerd*, Den Haag 1998.

Een ingekorte versie van deze tekst verscheen onder de titel
ICT vraagt inhoudelijke kennis, Schoolse kennis bepaalt de zin en betekenis van nieuwe informatie
in: *Didactief en School, opinie en onderzoek voor de schoolpraktijk*, Meppel 2000.